

K NEJSTARŠÍM PRÁVNÍM DĚJINÁM KUTNÉ HORY

Jiří Majer

Kořeny hospodářského významu Kutné Hory tkví v době, kdy středověcí horničtí prospektoři jihlavských a německobrodských ložisek vysledovali směr stříbrných žil v posledních výběžcích Českomoravské vysočiny, vystupujících nad úrodnou rovinu polabského povodí, založili tu první šachty a zbuchovali při nich svá obydlí. Uprostřed 13. stol. vznikl na zboží cisterciáckého kláštera v Sedlci nový rudní okrsek, jenž se měl napříště stát základem moci i bohatství přemyslovského státu. Neustálé nálezy ložisek stříborných rud vyvolávaly rychlé osidlování celého kraje. V něm se postupně soustředilo na svou dobu neobvyklé množství osadníků, kteří dolováním vytvářeli první formy nejstarší průmyslové výroby, podmiňující místní právní vývoj.

Nové hospodářské skutečnosti se nejprve přizpůsobila nejbližší královská města Kolín a Čáslav, původně založená na magdeburském právu, která již na počátku šedesátých let 13. stol. nejen získala jihlavská městská ustanovení,¹ ale kapitálově i správně se pokusila ovládnout důlní činnost v novém rudním revíru. Až do této doby se datují počátky právního vývoje Kutné Hory, které po dlouhou dobu byly určovány vztahem obou měst a sedleckého kláštera vůči kutnohorskému sídlišti. Byl neobyčejně rychlý a mnohotvárný, takže během několika desetiletí na přelomu 13. a 14. stol. se kutací prostor — mons, vyplněný roztroušenými hornickými chatami, změnil v hospodářsky významné středisko, které postupně získalo všechny výsady plnoprávných královských měst.

KUTNÁ HORA — MONS

Počátky dolování v kutnohorském revíru nelze ovšem ještě pro počátek druhé poloviny 13. stol. pramenně dovodit. Skutečnost jihlavského práva v Kolíně a Čáslavi však opravňuje k domněnce, že toto právo bylo oběma

¹ Václav Vojtíšek, O nejstarších knihách města Kolína nad Labem, ve Výboru rozprav a studií Václava Vojtíška, Praha 1953, str. 86.

městům přiznáno již během dříve zahájených důlních prací; tedy že se tu již v prvních desetiletích druhé poloviny 13. stol. daly jisté pokusy o těžbu, byť periferní vzhledem k báňské činnosti jihlavské a německobrodské. Bezpečnější zprávy se datují teprve k r. 1276,² kdy lze již nepochybně zaznamenat dolování jak kolem Malína, tak i směrem ke Kolínu, kolem Kaňku (u Libenic a zejména na Kuklíku). Jádro dolování bylo pravděpodobně na západních hranicích malínské farnosti, kde vznikala koncem vlády Přemysla Otakara II. hornická osada, později nazývaná Stará Kutná Hora (Antiqua Cuthna), v níž krátce po jejím vzniku byla vystavěna kaple Všem svatých.³

Zvýšením důlní činnosti v osmdesátých letech 13. stol. narůstaly nové drobné osady směrem jižnějším⁴ a vyplňovaly prostor až k zákrutům kutnohorské říčky; i při nich byly budovány dřevěné kaple. Stará osada utrpěla pravděpodobně na významu zastavením důlních prací v neklidných dobách po smrti Přemysla Otakara II,⁵ ale název Antiqua Cuthna se udržel až do 15. stol.⁶ Jaký byl vztah sedleckého kláštera jako pozemkové vrchnosti

² Josef E m l e r, *Regesta diplomatica Bohemiae et Moraviae* (Reg.), IV, Pragae 1892, čís. 1840; Josef Š i m e k, *Dějiny města Kutné Hory*, Kutná Hora 1926, str. 6; Jaromír Č e l a k o v s k ý – Václav V o j t í š e k, *Kláster sedlecký*, Praha 1916, str. 19. – Významné je svědectví malínského faráře Oldřicha z Paběnic z r. 1324, které mluví o vzniku stříbrných hor ve farnosti malínské za jeho předchůdce kněze Jana; viz též Č e l a k o v s k ý, l. c. str. 42; Reg. III, Praha 1890, čís. 969 a Jaromír Č e l a k o v s k ý, *Codex iuris municipalis* (CIM), II, Pragae 1895, čís. 353. Kněz Jan se připomíná jako svědek v sedlecké listině pro Bylany z r. 1276, sr. Reg. IV, čís. 1840.

³ Č e l a k o v s k ý, *Kláster sedlecký*, str. 115, příl. VI, listina papeže Urbana V ze 17. 8. 1369: »... ecclesia... Omnium sanctorum in Antiqua Cuthna...« Kostel ležel v kutačím území, v němž se křížily žíly oselského a grejfského pásma srov. K o ř a n, *Dějiny dolování v rudním okrsku kutnohorském*, Praha 1950, str. 4. – Tato nejstarší osada na počátku 14. stol. se ocitla mimo městské hradby. V té době pravděpodobně již ztratila svůj plný význam jako hornická osada a byla proto úžeji spojována s pojmem Malína. Později termín Cuthna byl přenesen i na ostatní osady v osmdesátých a devadesátých letech 13. stol. vzniklé a opět spojován s Malínem, jako vyjádření farní náležitosti, na př. v listině, vydané pražskou kapitulou dne 24. 3. 1324: »... in Malyn, in loco, qui nunc Chutna vocatur vulgariter...«, srov. CIM, II, str. 517; též v listině papeže Jana XXII. z 20. 4. 1333: »... ecclesia Malin, alias Cuthna...«, srov. Reg. III, čís. 2001; též v úmluvě mezi faráři od kostela sv. Jakuba a sv. Barbory ze 16. 4. 1410: »... křesťané z osady fary malínské, jinak Hor Kuten...«, srov. Josef B r a n í š, *Chrám sv. Barbory v Kutné Hoře*, Kutná Hora 1887, str. 47.

⁴ Zdá se, že celá důlní činnost v tomto okrsku postupovala od objevení stříbra zhruba od severu k jihu. Po zatopení důlních děl v severní části v husitských válkách byly skládány největší naděje na jižní část kutnohorského okrsku. V 16. stol. se dokonce počítalo s tím, že by na malešovském panství mohla vzniknout nová Kutná Hora, srov. Jindřich B a r v í ř, *Poznámky o jižní části rudního okrsku u Kutné Hory*, Praha 1923, str. 1. – Podobných přesunů městských těžišek z hospodářských důvodů je řada. Obdobná situace byla v březohorském důlním terénu u Příbrami, srov. Jiří M a j e r, *Dolování stříbra na Příbramsku v 16. stol.*, Sborník Národního technického musea, I, Praha 1955, str. 57; z ostatních namátkou uvádím případ Jihlavy, z nehornických měst pak na př. přenesení románského Milevska od centra kolem kostela sv. Jiljí směrem jihozápadním během 13. a 14. stol., nebo města Plzně, srov. Václav V o j t í š e k, *Z nejstarších právních dějin města Plzně*, v cit. Výboru str. 139 a pod.

⁵ Kašpar Š t e r n b e r g, *Umrísse einer Geschichte der böhmischen Bergwerke*, I/1, Praha 1836, str. 50; A. Z y c h a, *Das böhmische Bergrecht des Mittelalters auf Grundlage des Bergrechts von Iglau*, I. sv., Berlin 1900, str. 42.

⁶ Š i m e k, l. c. str. 6 uvádí pro 15. stol. jméno předměstské zahrady za kolínskou branou Kutné Hory – Stará Kutna (podle liber hered. 1442–1478).

k těmto prvním osadám, nelze ještě pro nedostatek pramenů jasněji vysvětlit. Klášter nejspíše užíval bez zvláštního zdůrazňování vrchnostenských práv jen důchodů z urbury, pokud to ovšem doba dovolila. Jejich požívání až do Jindřicha Korutanského nedoznalo vážnější újmy.

Po skončení braniborského regentství se důrazněji pokračovalo v důlních pracích. Nové nálezy bohatých stříbrných žil na Kuklíku, u Grunty, na Sukově, na severních svazích Kaňku směrem k Malínu, v Rousích, pak i v údolí Vrchlice a Bylanky, i na vlastním území Kutné Hory⁷ tvořily předpoklady pro zvýšení báňské činnosti a pro narůstání dalších osad, které se již od počátku vlády Václava II. seskupovaly do prostoru pozdější městské půdy.⁸ Ve smyslu jihlavského práva požívaly ve své správě autonomie nezávisle na báňských městech Kolínu a Čáslavi i práva nižší jurisdikce, prováděné horským rychtářem.

Pro vysvětlení změn, které tato nová situace později vyvolala, je třeba si aspoň krátce všimnout rozložení sil v majetkové držbě. Největším majitelem půdy byl již v této době nesporně klášter, z ostatních duchovních institucí pražská kapitula jako držitelka osady a farnosti pněvické; několik drobných rytířských a zemanských statků⁹ vyplňovalo snad zbývající plochu této oblasti. Města Kolín a Čáslav zde ještě v této době nevlastnila žádný pozemkový majetek. Dokud se ještě v první polovině 13. stol. v dolech aktivně nepracovalo, byla většina území podřízena krajským úředníkům čáslavským, část pak kraje kouřimského. První změna se objevila v imunitním privilegiu uděleném Václavem II. sedleckému klášteru r. 1248, jímž byli klášterní poddaní vyňati z pravomoci úřadů a soudů krajských.¹⁰ Kriminální skutky a záležitosti vzájemných sporů klášterních poddaných byly přiřčeny do rámce patrimoniální jurisdikce, tedy opatskému soudu.¹¹ Kapitula pražská zís-

⁷ Šimek, l. c. str. 6; Kořan, l. c. str. 4.

⁸ Pro toto nejstarší údobí pod dojmem »osady« rozuměj shluk dřevěných hornických obydlí, vznikajících kolem otvíraných dolů, na mnoha místech revíru roztroušených. Teprve pro devadesátá léta 13. stol. lze předpokládat spojení malých osad, majících u dolů dřevěné káple, v jednolitější osadní útvar, jenž byl nakonec v prvním deceniu 14. stol. z větší části obehnan hradbami.

⁹ Pro tuto dobu je z pramenů znám statek nebovický, podle pozdějšího sporu kláštera sedleckého s Pavlem z Nebovic a podle limitace z r. 1332; srov. Reg. III, čís. 1870, též Čelakovský, Klášter sedlecký, str. 26.

¹⁰ Čelakovský, Klášter sedlecký, str. 18; Reg. I, čís. 1213 a 1214. Privilegium je datováno 4. 11. 1248. Viz i Václav Vaněček, Základy právního postavení klášterů a klášterního velkostatku ve starém českém státě III, Praha 1939, str. 16–17.

¹¹ Prvek královské svrchovanosti, který se během 13. stol. počíná vyvíjet, zasáhl v této době i toto území. Jinou jeho formou bylo vytváření pojmu královského horního regálu. — O prvku královské svrchovanosti v imunitních privilegiích viz podrobněji Václav Vaněček, Dvě studie k otázce právního postavení klášterů a klášterního velkostatku ve starém českém státě, Praha 1938, str. 18.

kala své exempční privilegium pro svou osadu Pněvice a pro řadu dalších osad v čáslavském i boleslavském kraji mnohem později r. 1274.¹²

Před vznikem hornických osad byla tedy právní náležitost této oblasti jasná. Vzrůstem důlní činnosti se však situace počala měnit. Především bylo nepochybně nutno přesněji vymezit pojem vrchnostenské jurisdikce k novým osadám horníků, které ležely většinou na sedleckém (snad jen zčásti na kapitulním) panství, a tudíž na ně měla být uplatňována klášterní či kapitulní pravomoc. Tu vyvstává zásadní problém, jak byla na nových osadnících vykonávána. Zdá se, že duchovenská exempce z pravomoci krajských úředníků a soudců byla jasně dodržována u původních nebo kolonisačních usazených poddaných. Na druhé straně však hornický živel zaplavil tento prostor tak rychle, že jej nebylo možno dobře podříditi soudobým kolonisačním zvyklostem. Tím méně, že horničtí přistěhovalci nereflektovali na zákup půdy, neboť se usidlovali kolem nově otvíraných dolů. Jejich námezdná práce se tudíž nedala jasně zařadit pod soudobá patrimoniální hlediska. Navíc podle výsad jihlavského práva náležela právě těmto osadníkům jistá soudní i správní autonomie; iudex montis měl právo jurisdikce in causis parvis, zatím co kriminální činy spadaly podle jihlavského ustanovení do pravomoci městského rychtáře a městské rady.¹³ Otázku, v jaké formě tedy představoval opatský kapitulní soud patrimoniální jurisdikci, která jim ve smyslu privilegií z r. 1248 a 1274 náležela, lze nejspíše zodpovědět tak, že obě duchovenské instituce, nemající právních předpokladů ani výkonné síly pro zvládnutí hornického obyvatelstva, pod tlakem uplatňování autonomních práv se strany samosprávných horských orgánů — omezovaly svou pravomoc jen na vlastní poddané, báňskou činností se nezabývajících. Tu bude na místě připomenout, že hornictví jako nově se rodící zvláštní druh hospodářského života mělo již od počátku výsadní postavení v soudobé právní struktuře, jež tvořila zásada obecné kutací svobody. Proto právě podnikatelská města Kolín a Čáslav, právně k podpoře důlního podnikání uzpůsobená, mohla získat značnou míru pravomoci nad horskými osadami. Je možné resumovat, že během osmdesátých a počátku devadesátých let soudní pravomoc nad celým rudním okrskem vykonávala právě tato města, ovšem jen nad horskými usedlíky. K tomu přistupovala i skutečnost, že patriciát kolínský i čáslavský se aktivně zúčastnil těžby, a to nejen v blízkém okolí, ale i na vlastních kutnohorských dolech, v jejichž blízkosti právě dřevěné osady vznikaly. Jako

¹² Reg. II, Pragae 1882, čís. 909. Toto exempční privilegium vyjímalo kapitulní poddané z pravomoci krajských úředníků a podřídilo je »jurisdictioni beneficiariorum Pragensium«. Zdá se, že v této době důlního ruchu již pražská kapitula pocítovala potřebu potvrzení exempce jako projev právní ochrany před vznikající expanzí kolínskou a čáslavskou.

¹³ Hermenegild Jireček, Codex iuris bohemicus (CIB), sv. I, Pragae 1867, str. 119, hl. VI, §§ 1 a 2. — Použil jsem Jirečkova vydání místo kriticky dokonalejšího Zychova, neboť pro nečetné doklady k tomuto tematiku použité plně stačilo.

členové městských rad musili mít měšťané-těžaři pochopitelně zájem na tom, aby vyšší soudní pravomoc byla přenesena na města, v nichž se usazovali. Nedostatek pramenů právní povahy nedovolí ovšem přesněji stanovit poměr pravomocí obou měst k vlastní horské autonomii, nicméně lze předpokládat, že jurisdikce in causis parvis byla respektována, jak ani pro vzdálenost obou měst od důlních terénů jinak být nemohlo.

Omezil-li tedy klášter sedlecký svou opatskou jurisdikci jen na původní a kolonizační osady nehornické, pak soudní otázky byly skutečně řešeny jen oběma městy. Že tomu tak skutečně bylo, vyplývá z celkového poměru kláštera k důlnímu podnikání na jeho majetku. Jeho postoj byl pasivní, ne-li zastřeně nepřátelský a klášter se těžby v této době ještě neúčastnil.¹⁴ Kromě nedostatku finančních prostředků i podnikatelská iniciativa, spočívající na riskantním disponování kapitálem, byla z počátku cizí řádovému duchu tohoto kláštera, v braniborské době téměř zničeného. Těmito okolnostmi i faktem, že hory byly eminentním regálním zájmem, lze vyložit, proč jurisdikce nad horami jako nad novotvarem v klášterním zboží byla ponechána v zájmové oblasti podnikatelských vrstev kolínských a čáslavských, koordinovaných jen činností urbureřů jako královských dozorcích úředníků.

Že tomu tak skutečně bylo, potvrzují dva závažné doklady: úmluva mezi Kolínem a Čáslaví z r. 1289,¹⁵ rozdělující celé území mezi obě města, a pozdější privilegium Václava II. klášteru sedleckému z r. 1299, eximující klášterní poddané nejen z pravomocí úředníků a soudců krajských, ale i z pravomocí horských a městských institucí.¹⁶

Nejlépe situaci na konci osmdesátých let 13. stol. osvětluje právě dohoda mezi oběma městy ze 14. 11. 1289. Jí měly být ukončeny vleklé spory o držbu a hranice stříbrných hor mezi Kolínem a Čáslaví, k jejichž vyřešení nebyl jmenován sedlecký opat, jak by bylo možno podle soudobých zvyklostí soudit, ale Sybot, perkmistr na Horách Kutných a bratři Markvart a Albert ze Šlapánova, kutnohorští či německobrodští přísežní. Tato limitační komise stanovila přesnější rozdělení celého rudního okrsku, a to tak, že většina kutnohorských osad i dolů zůstala pravděpodobně v zájmové oblasti Kolína. Západní hranicí čáslavské oblasti bylo totiž stanoveno údolí kutnohorské

¹⁴ Srov. Kořan, l. c. str. 3. Jako podnikatelská složka se uplatňuje sedlecký klášter až ke konci 13. stol., ale ani tehdy nijak významněji; spokojoval se převážně s částí urbury, která mu jako pozemské vrchnosti náležela. Jinak ani být nemohlo, neboť po pádu Přemysla Otakara II. byl klášter několikrát vyloupen a klášterní budovy pobořeny, mniši se rozprchli po jiných kláštorech a v generální kapitule cisterciáckého řádu se dokonce uvažovalo o tom, zda klášter nemá být vůbec zrušen a v Sedlci ponechán jen klášterní dvorec s malým počtem mnichů; srov. Čelakovský, Klášter sedlecký, str. 20. Tímto faktem si vysvětlíme defenzivní vztah kláštera k horám v prvním období jejich aktivní těžby.

¹⁵ CIM, II, str. 100; též Reg. II, čís. 2729.

¹⁶ Reg. II, čís. 1832. Exempce byla již dříve ve smyslu generálního privilegia z r. 1222 praktikována (podle zmínky v tomto sedleckém privilegiu).

řičky od Sedlce až po ves Přítoky, jižní pak linie Přítoky—Kluky. Malín ležel na hranici obou sfér a patřil nejspíše do rozsáhlejší oblasti kolínské.

Tímto vymezením vznikl uprostřed celého prostoru téměř trojúhelníkový prostor, jehož základnu tvořila řička Vrchlice, odvěsny pak linie Sedlec—Kluky a Kluky—Přítoky. Určené hranice byly v terénu vyznačeny mezníky a na podnikání v tomto prostoru se měla obě města rovným dílem podílet. Jurisdikci v něm v závažnějších sporech a přečinech si vyhradila Čáslav. O dolech, které byly otevřeny mimo stanovené hranice, platila zásada, že si je podrží město bližší s plným právem užívat výhod z této držby plynoucích. Za správnost i dodržování úmluvy se zaručili svými podpisy kolínský a čáslavský rychtář s konšely a několik kutnohorských přísedících.¹⁷

Touto arbitráží byla tedy celá oblast rozdělena do dvou zájmových sfér. Zajímavým faktem zůstává, že klášter sedlecký ani zástupci kapituly pražské se úmluvy neúčastnili. I tato skutečnost potvrzuje, že hory byly skutečně pokládány za zvláštní útvar v rámci vrchnostenské pozemkové držby. Zdá se nesporným, že převažující aktivní podnikavost kolínského patriciátu získala tu nejrozsáhlejší kompetenční oblast, zatím co Čáslavi byla ponechána závažnější jurisdikce jen v prostoru, v němž se podnikatelské zájmy obou měst nejvíce stýkaly.¹⁸

Přihlédneme-li blíže k topografii této oblasti, objeví se plasticky vpád zájmů obou báňských měst do kutnohorského rudního revíru. Náhorně se ukáže i jiná zajímavá okolnost, že totiž Čáslav jako báňské i krajské město neuhájila proti Kolínu nejen plných práv pro své důlní podnikání, ale ani pravomoc na rozloze svého kraje, jehož západní hranice proti kouřimskému kraji tvořila pravděpodobně zhruba linie: Kojice, Týnec n. L., Malín, Libenice, Suchdol, Vidice, Chlístovice a Janovice.¹⁹

Kolínsko-čáslavská úmluva není jen dokladem o rozdělení zájmových

¹⁷ Š i m e k, l. c. str. 7 se domnívá, že vlastní kutnohorské osady, z nichž vzniklo město, náležely do území společně spravovaného Kolínem a Čáslaví a k vyšší jurisdikci čáslavské. Tento výklad úmluvy se nezdá pravděpodobným, uvážíme-li, že se nedolovalo jen na levém břehu kutnohorské řičky, ale i straně na pravém břehu byly záhy prohledávány a v nich zřizována kutiska. Faktem zůstává, že řička se stala předělem dvou oblastí, a že osady na levém břehu (které se obehnaním hradbami na počátku 14. stol. staly jádrem města), náležely do správy Kolína. Přisuzovat Čáslaví jako středisku krajské správy právo vyšší jurisdikce bylo by mylné, neboť obě města byla nadána stejným jihlavským právem. Funkce Čáslaví jako sídla krajských úředníků a soudců tu nemohla být rozhodujícím faktorem.

¹⁸ Uznání této úmluvy králem lze předpokládat z privilegia Václava II. z 25. 3. 1297, jímž povolil městu Brnu užívání jihlavského práva: „... ubicunque inveniantur metallum... ad ipsam civitatem Brunensem debeat pertinere, similiter sicut montes in Coloniam et Tschlaslaviam pertinentes et olim in Iglaviam pertinebant...“, srov. Reg. II, čís. 1744.

¹⁹ Josef L é d r, Dějiny obce Malína, Kutná Hora 1897, str. 2; též Š i m e k, l. c. str. 8. Podle Berní ruly, Kraj čáslavský, čís. 7, 8, 9 a Kraj kouřimský, čís. 15 (Státní ústřední archiv, Praha) se ustálila hranice mezi oběma kraji na líní: Týnec n. L., Starý Kolín, Hlízov, Libenice, Dolany, Suchdol, Přítoky, Bylany, Solopysky, Roztěž, Chlístovice, Malejovice, Otryby, Kácov atd.

sfér, ale i symbolem ukončení starší periody vývoje v tomto okrsku. Řekli jsme již, že prospektorská činnost procházela ve směru haberské stezky, tedy od Jihlavy přes Německý Brod ke Kutné Hoře. Dokud byla kutnohorská díla pokládána za periferní součást jihlavsko-německobrodského revíru, byla dočasně připojena i k jeho vnitřní správě. Tato okolnost se projevovala tím, že z počátku královským substitučním orgánem a do jisté míry i představitelem horské autonomie byl i pro toto území německobrodský urbureř. Brzy po kolínsko-čáslavské dohodě se však dostává kutnohorské oblasti nezávislosti i na německobrodském revíru — jmenováním vlastního kutnohorského urbureře.²⁰ Lze tedy na těchto dvou faktech zachytit rychlý vývoj v tomto okrsku, který během krátké doby učinil i městskou úmluvu z r. 1289 více méně zbytečnou. Po vzniku kutnohorské podnikatelské vrstvy byly cizí těžařské zájmy postupně vytlačovány a obě města, dolující jen ve svém nejbližším okolí, se změnila v obchodní střediska, nabývající zisků mimo jiné i dirigováním obchodu směrem ke Kutné Hoře.

Městská arbitráž dovoluje však ještě další dedukce. Z faktu, že všichni tři úmluvci byli představiteli horské samosprávy, lze totiž předpokládat, že kutnohorské osady měly mnohem větší autonomii, než stanovilo jihlavské právo. Především v tom, že i řada závažných horských záležitostí, technických i soudních, se řešila na horském úřadě a soudě v Kutné Hoře, snad i ony, které evidentně náležely do sedlecké jurisdikce. Tedy že často docházelo ke kompetenčním sporům mezi opatským a horským soudem. Pro osvětlení situace bude třeba všimnout si blíže vnitřní problematiky kutnohorských osad. Po jejich seskupení snad již v osmdesátých letech, ale bezpečně v devadesátých letech 13. stol., počala převládat vědomá snaha po nezávislosti na všech zájmových účastnících, zejména na obou báňských městech. Souviselo to s okolností, že se nákladníci hor postupně usazovali přímo v Kutné Hoře a časem převážili počtem i množstvím provozního kapitálu náklady těžařů kolínských i čáslavských. Zdá se, že delimitace z r. 1289 byla jedním z posledních projevů srážky zájmů Kolína a Čáslavi a že postupně došlo k přesnějšímu vymezení kapitálové účasti. Tento proces se musil výrazně projevit na postupném vyhraňování pravomoci kutnohorských horských orgánů. Tak tomu za daných okolností skutečně bylo, neboť jmenování kutnohorských urbureřů již k r. 1291²¹ je toho důkazem.

Zřízením místního urbureřského úřadu, který nahradil od r. 1258 sem zasahující německobrodský, dostalo se tedy kutnohorskému revíru prvního uznání jisté samostatnosti jak na Německém Brodě, tak i na Kolínu a Čásla-

²⁰ Srov. následující poznámku.

²¹ Lze tak soudit z další exempční listiny kláštera sedleckému dne 23. 3. 1291 Václavem II. vydané, srov. Reg. II, čís. 1538; též Š í m e k, l. c. str. 8; regest listiny viz též ve zlomku inventáře listin kláštera sedleckého ze 17. stol., s pozn. sub signo Nr. 8, v Archivu Národního musea v Praze, odděl. F 213.

vi. Nově uznaný revír se stal právě snahou prvních urbureřů střediskem boje za definitivní prosazení královských regálních práv vůči místním pozemkovým vrchnostem. Jestliže se až dosud závažnější horské záležitosti řešily za spoluúčasti přísežných jako poradního konsilia na městském soudě kolínském či čáslavském, nižší pak před horským rychtářem, nyní se situace počala měnit. Soudní pravomoc nad osadami byla spíše přiznávána — či lépe přisvojována — kutnohorskými urbureři, vedle nichž bez omezení vykonával svou nižší pravomoc horský soudce, na kterého mohl podle potřeby urbureř část své pravomoci přenést. Tu stojíme před ne zcela doloženou, ale přece logickou okolností, která nemá obdoby v soudobých královských městech, že před vznikem Kutné Hory jako města vykonával urbureř s horskými orgány pravomoc královských rychtářů. Teprve když se během počátku 14. stol. ustavily městské samosprávné orgány v Kutné Hoře, urbureřova pravomoc byla postupně opět zúžena na střežení královských regálních zájmů.²²

Jakmile se první kutnohorští urbureři uvázali ve svůj úřad, vyzbrojení zásadami královského regálu, počali vyvíjet značnou aktivitu, aby je pevněji uvedli v praxi. Při jisté defensivě sedleckého kláštera a pražské kapituly měly tyto snahy z počátku úspěch, takže nakonec docházelo k pokusům usurpovat i jejich nesporná vrchnostenská práva. Pokud byly stříbrné hory ještě jen vznikajícím novotvarem, bez zjevnějších známek hospodářské dravosti, nebylo třeba, aby se na př. klášter dožadoval královské ochrany. Situace se však rychle měnila. Ohlas bohatých nálezů koncem 13. stol., který se rozšířil až za hranice,²³ přivedl s vědomím panovníka na toto území značné množství nových osadníků. Bylo samozřejmé, že se především královské orgány pokusí zvládnout a vyřešit celý osídlenecký problém, neboť po dohodách Přemysla Otakara II. se stavy z let 1264—68 o regál nebylo celkem pochyb o postupu v této otázce. Přesto však nebylo možné se vyhnout třetím plochám mezi novými osadníky a pozemkovými vrchnostmi, jež musily být královskými ustanoveními postupně upravovány. Středem sporů v Kutné Hoře byl zejména prostor pozdější městské půdy. Na ní pravděpodobně již před vznikem horských osad stával menší počet domů původních nebo do datečně usazených klášterních poddaných, kteří se ani později hornickou činností přímo nezabývali. Z domů horníků v tomto prostoru vybíral census královský urbureř, který se již na počátku devadesátých let 13. stol. pokoušel zahrnout do daně i klášterní domy, stejně jako převést na horskou obec poplatky z klášterních mlýnů, rybníků a lázní při horách vzniklých.

²² O správnosti této domněnky svědčí okolnost, že ještě ve 14. stol. se v Kutné Hoře podíleli o správu městských záležitostí horní úřad a městská rada. Vzdrust městské samosprávy nakonec ovšem kompetenčně zatlačil horní úřad; srov. J. Čelakovský, *Obnovování rad v královských městech v Čechách*, ČČM, Praha 1879, str. 110.

²³ Kořan, l. c. str. 4; Šimek, l. c. str. 7.

Tento pokus převzít nezcizitelný duchovenský majetek do horské správy svědčil výmluvně o expansi báňských orgánů, kterou musila panovníkova rozhodnutí umírňovat. Tak tomu bylo v tomto případě listinou Václava II. z r. 1291, z níž lze vysledovat dokonce nadmíru překvapivý pokus urbureře o zdanění i kláštera,²⁴ snad zdůvodněním důlních prací v jeho těsné blízkosti. Tento akt musil nutně skončit urbureřovým ústupem, jako se stalo již dříve předtím v Jihlavě.²⁵

Tento počín vyvolává otázku, jak vůbec mohlo dojít k tak radikálnímu urbureřovu zásahu do vrchnostenské pravomoci. Důvodem pro něj byl nejspíše příliš volný výklad pojmu kutací svobody. Z faktu, že klášterní majetek, na němž se dolovalo, vlastně spadal pod svrchovanou pravomoc panovníka, vyvodily nejspíše horské úřady oprávnění pro svou snahu podříditi své správě vše, co se hor dotýkalo. Přesto, že tento případ skončil exempcí sedleckého kláštera, tlak ze strany horských orgánů ani v pozdějších letech neustal, jak ukázalo rozhodnutí opata Heidenrika z r. 1299 požádat Václava II., aby nejen znovu zdůraznil již dříve zaručenou exempci klášterních poddaných z pravomoci úředníků a soudců krajských, ale vynětí ze závislosti na horních a městských institucích, jimiž se bezesporu rozuměl kutnohorský horní úřad i horský soud a městské rady kolínská a čáslavská.²⁶ K splnění opatovy žádosti opět musilo dojít. Privilegiem ze 6. 4. 1299 bylo klášteru zaručeno právo nálezu v zločinech, spáchaných klášterními poddanými na sedleckém zboží a právo konfiskace majetku provinilců, trestaných pro zločiny mimo klášterní zboží městskými nebo horskými rychtáři.²⁷ Pokud se týkalo žalob na klášterní poddané, mohl žalobce žádat o právo příslušný soud pražských úředníků, vedle něho byl mu dán na výběr i vrchnostenský soud sedleckého opata.²⁸ Probihající proces státní svrchovanosti, jehož je ustalování pravomoci horských úředníků jednou z mnoha forem, upravil tu sedlecká vrchnostenská práva. Mimořádné poměry v rudním okrsku, i výjimečné postavení horských osad tedy nedovolily, aby klášter jako pozemková vrchnost vyvodil požadavek větší pravomoci nad horami a jeho vztah

²⁴ Reg. II, čís. 1538; listina je podle sdělení prof. J. Šebánka nesporně pravá, i když snad obsahem vzbuzuje jisté pochybnosti. Je psána rukou písaře, o němž lze prokázat, že se velmi často uplatnil v listinách Václava II. pro různé příjemce.

²⁵ R. 1239 nařizuje moravský markrabí Přemysl svému iudici montium de Igla, aby tišnovský cisterciácký klášter chránil v užívání desátku z hor před urbureři, kteří nejspíše požadovali i tuto část dávky pro královskou komoru; srov. J. Čelakovský, Novější literatura o dějinách horního práva, ve Sborníku věd právnických a státních 1901, str. 150.

²⁶ Reg. II, čís. 1832; též Čelakovský, Klášter sedlecký, str. 25; regest viz též v cit. zlomku inventáře listin kláštera sedleckého s pozn. sub signo Nr. 15.

²⁷ Toto privilegium z 6. 4. 1299 (cit. v předchozí pozn.) zachycuje i rozsáhlejší horskou jurisdikci proti jihlavskému schematu, jež povolovalo horskému rychtáři právo nálezu jen v drobnějších přích a přečinech. Svědčí též o mimořádných poměrech v kutnohorském důlním okrsku a o značné autonomii horského aparátu.

²⁸ Srov. Václav Vaněček, Studie o imunitě duchovních statků v Čechách do polovice 14. stol., Praha 1928, str. 58.

k nim zůstal ještě po jistou dobu pasivní, ne-li zcela negativní.²⁹ Z hor měl klášter prospěch jen ve formě části urbenních poplatků, které na bohatství plně nahradily případné újmy vrchnostenské.

Při vydání listiny z r. 1299 se situace kláštera již podstatně změnila. Jestliže ještě v době kolínsko-čáslavské dohody nesl důsledky svého celkového zchudnutí jako následek po zlém hospodaření braniborské doby, rozkvět hor na jeho zboží, spojený s pravidelným příjmem z výnosu, upevnil hospodářské poměry na klášterním velkostatku. Již od počátku devadesátých let 13. stol. počíná se za opata Heidenrika³⁰ jeho progresivní činnost za rozšíření majetku i vrchnostenských práv. Množství nově přikoupených vesnic v letech 1290—1309 svědčí o vzrůstající kapitálové síle kláštera, jenž celé první decenium aktivní kutnohorské těžby zůstával stranou a takřka sbíral síly k vlastní konsolidaci. A tak privilegium z r. 1299 je cenným dokladem snahy o přesnější specifikaci právních vztahů, které v počátcích důlní činnosti v této oblasti měly ještě značně prozatímní povahu.³¹ Je zajímavé, že rychlé přibývání důchodů z hor přimělo nakonec i klášter k přímé účasti na těžbě. Pokusy o ni od konce devadesátých let nebyly však nijak zvláště významné a klášter kromě snahy po rozšíření pozemkové držby³² spíše soustředil svou činnost na zvýšení důchodů z kutnohorských kaplí.³³

Formující se pravomoc horských institucí dosáhla postupně i nezávislosti na obou královských městech — Kolínu a Čáslavi. Tento vývoj byl později charakterisován jednotlivými královskými privilegii, jež během 14. stol. vytvořila z důlního terénu a shluku kutnohorských osad samosprávnou jednotku, s plnými právy královských měst. Zatím je třeba si uvědomit, že praxe tohoto významného střediska středověkého průmyslu překračovala nutně podle situační potřeby jihlavské schema, jak tomu za současného stavu ani jinak být nemohlo. Snad již v této době krystalisovaly hlavní zásady *Ius regale montanorum*.

Posledními léty 13. stol. se chýlilo ke konci nejstarší právní údobí v Kutné Hoře, poznamenané dynamikou hospodářského přerodu, v němž po padesáti letech praktického užívání dozrávala k novým úpravám i jihlavská konstituce. V době, kdy se měnila hospodářská struktura celé země, bylo konve-

²⁹ Čelakovský, l. c. ve Sborníku věd právních a státních 1901, str. 151.

³⁰ Heidenrik byl v Sedlci opatem v letech 1280—1320, srov. *Series abbatum Sedlicensium* z r. 1694, Archiv Národního musea, odděl. F 213.

³¹ Výrazem posílení posice je i cenná výsada tohoto privilegia, dovolující, aby z obilných produktů, vín, slanečků, soli atp., které se do kláštera dovážejí (ať byly koupeny nebo pocházejí z klášterních statků), se nikde v celém království neplatilo clo; srov. cit. Reg. II, čís. 1832. — Privilegium v plném rozsahu potvrdil na přimluvu císaře Jindřicha VII. král Jan v r. 1312, srov. Reg. III, čís. 51 a čís. 59; též Čelakovský, *Klášter sedlecký*, str. 25.

³² Před husitskými válkami vlastnil klášter na 70 vesnic a dvorů; srov. Čelakovský, *Klášter sedlecký*, str. 97, příl. II — soupis majetku kláštera sedleckého z r. 1693.

³³ Čelakovský, l. c. str. 43 i j.

nujících změn více než potřebí. Kolonizační politika na straně jedné a zvětšující se produkce stříbrných dolů na druhé straně vyhraňovala situaci. Především z kutnohorských kutisek byl domácí trh zaplavován množstvím neraženého kovu, jenž v obchodním styku ohrožoval brakteátové mince posledních Přemyslovců, odsuzuje je mezi drobná platidla.³⁴ Jakékoliv pokusy o lepší minci byly tím neustále podrývány. Hospodářský vývoj si tu vynutil řešení: skutečnou kodifikaci hornické praxe a nápravu mince. *Ius regale montanorum* a mincovní reforma, úzce spolu spjaté, se staly branou do nového hospodářského věku.

KUTNÁ HORA – CIVITAS

Horní zákoník Václava II., jeho genese i platnost byla po dlouhou dobu předmětem sporů v právníkové i historické literatuře. Byla zdůrazněna jeho priorita jako prvního právního kodexu v našich zemích, vysvětleny jeho kořeny v římsko-kanonickém procesu, jehož je nejstarší recepcí ve střední Evropě.³⁵ V podstatě lze dosavadní výsledky rekapitulovat v tom smyslu, že hlavním důvodem k sepsání kodexu byla potřeba doplnit jihlavská ustanovení v těch partiích, kde živá praxe překročila konservativnější normu.³⁶ K tomu přistoupila potřeba jejich zveřejnění, a konečně nutnost přesné formulace regálních práv a zajištění podnikatelské iniciativy.³⁷

Byl-li tento úkol svěřen zkušenému legistovi, jímž byl nejspíše Gozzius Orvietský,³⁸ bylo to jen důkazem velkého významu, který panovník novým konstitucím přikládal. Vždyť jejich sepsání předpokládalo nejen zhodnocení dosavadních psaných i nepsaných zvyklostí na horách, ale stanovení obecně platných norem a jejich doložení jasnými příklady z praxe, především kutnohorské. Nový zákoník neměl být tedy jen právním traktátem, který by nevešel v živé užívání.³⁹ Měl se stát pevnou direktivou pro často složité zá-

³⁴ Podrobněji viz Gustav S k a l s k ý, Mincovní reforma Václava II, Český časopis historický (ČČH), roč. XL, Praha 1934, str. 25 a n.

³⁵ Naposledy se touto otázkou zabýval Hynek B u l i n, Nejstarší kodifikace procesního práva v Čechách, Právněhistorické studie II, Praha 1956, str. 85 a n., kde je uvedena i starší literatura.

³⁶ Podrobněji J. Č e l a k o v s k ý, Nástin českého práva (v Povšechných českých dějinách právních), Praha 1900, 2. vyd., str. 237 a n.

³⁷ Vyplývá to již z předmluvy k IRM, CIB I, str. 266–8.

³⁸ Podrobněji srov. B u l i n, l. c. str. 92.

³⁹ Adolf Z y c h a, Das böhmische Bergrecht des Mittelalters auf Grundlage des Bergrechts von Iglau, I. sv., Berlin 1900, str. 87 se domnívá, že *Ius regale montanorum* nebylo vůbec publikováno a ani v Kutné Hoře obecně známo, ale že zůstalo jen předlohou pro praxi nejvyšších úředníků regálních – komorníka a minemistrů. I když Zycha toto tvrzení podepřel analogií osudu *Maiestas Carolina* a uváděním, že se Kutná Hora ještě dlouho po vydání zákoníku Václava II. dožaduje na Jihlavě rady ve zcela evidentních záležitostech, nelze jeho argumentaci pokládat za konečně platnou. Kutná Hora, řídící se jihlavským právem, si mohla bez omezení vyžadovat porady u města s mateřským právem (Jihlavy), jak ukazují příklady jiných českých měst, dožadujících se poradního nálezu v Norimberku a Magdeburku; o platnosti zákoníku srov. Jaroslav P o š v á ř, Sociální profil Kutnohorského horního práva, Časopis Matice Moravské, roč. LXIX, Brno 1950, str. 328.

ležitosti technické i právní povahy, na jejichž rychlém vyřešení spočívala mnohdy i produktivita důlních podniků, a to direktivou obecnou, ve smyslu dedikace »montanis suis per regnum Bohemiae universis«.⁴⁰

S tohoto hlediska je pochopitelné, že Václavův kodex nemohl ničeho změnit na právním postavení kutnohorských osad,⁴¹ ačkoliv formy jejich hospodářské činnosti náležitě specifikoval. Jestliže kutnohorský urbureř jako zástupce králův s horskými přísežnými snad již od konce osmdesátých let 13. stol. vládl správní jednotkou kutnohorskou, tento usus po sepsání *Ius regale montanorum* nedoznal žádné změny. Kutná Hora i nadále zůstávala *mons* s jistými formami městského veřejného života, který se řídil jihlavským právem, jež bylo později opětovně přepisováno a zpracováno.⁴²

Naproti tomu hospodářská činnost v tomto prostoru neustále vzrůstala. Bohaté nálezy stříbrných žil od devadesátých let 13. stol. neustále objevených vyvolávaly přímo sběh horníků ke Kutné Hoře, která — podle soudu zbraslavské kroniky — »jako hotový jícen lakomstva k sobě přitahovala ohromné zástupy cizích národů«.⁴³ Nebylo času na zakládání pravidelného kolonisačního typu osady; dřevěné domky vyrůstaly v blízkosti šachet, mísiče se mezi důlní budovy, hutě, stáje pro koně, skladiště, přístřeší pro nářadí a dřevěné kaple narychlo stavěné.⁴⁴ Dobová nervosita, vyvolaná snahou po rychlém zisku, zachvátila tuto oblast. Ze všech okolních zemí, z Uher, Polska, Pomořan i Míšně přicházely neustálé proudy prospektorů, nad jejichž množstvím žasli soudobí kronikáři. Noví horničtí kolonisté byli většinou Němci, kteří již zkoušeli své štěstí na kutiskách svých mateřských zemí. Přicházeli sem nejen horníci, jimž se naskytovala při nově vznikajících důlních dílech příležitost k výdělku i možnost samostatného podnikání, ale soustřeďovali se tu i první podnikatelé, s jistou zásobou provozního kapitálu, s úmyslem finančně i organizačně ovládnout výrobu. V neposlední řadě měšťané okolních i vzdálenějších měst (Kolín, Čáslav, Německý Brod, Jihlava, Praha a j.) vytušili možnost dobrých investic získaného kapitálu do důlního podnikání. Postupným vyhraňováním společenských rozdílů mezi těžařem-

⁴⁰ CIB, I, str. 266. — Starší názory ubíraly královským horním statutům na obecné platnosti a snažily se podepřít tvrzení, že byly vydány pro potřebu kutnohorského dolování; srov. Š t e r n b e r g, l. c., I/1, Praha 1836, str. 126, II, Praha 1838, str. 65, s odvoláním na K o ř í n k a; odtud též J. A. T o m a s c h e k, *Das deutsche Recht in Oesterreich im 13. Jahrhundert*, Wien 1859, str. 100. Z y c h a, l. c. str. 87 v I. dílu po rozboru poradní i apelační jihlavské praxe ukázal nesprávnost těchto dedukcí. Naposledy se veskrze chybně pokusil držet tuto teorii Josef N u h l í č e k, v časopise *Krásné město, Kutná Hora* 1950, čís. 3–4, str. 19.

⁴¹ Z y c h a, l. c. I, str. 87.

⁴² CIM II, pozn. na str. 10.

⁴³ Josef Š u s t a, *České dějiny*, II/2, Praha 1939, str. 256.

⁴⁴ Kromě řady jiných svědectví viz na př. v listině papeže Klimenta VI, potvrzující kostelu malínskému užívání důchodů z kutnohorských kaplí: »...in loco, qui nunc Chutna dicitur, argenti fodine invente et propter multitudinem personarum illuc de diversis partibus confluencium certe capelle lignee constructe fuissent...«, Reg. IV, čís. 1269; obdobné svědectví srov. CIM II, str. 517.

podnikatelem a havířem-námezdním pracovníkem nabýval proces obdobných kontrastních forem, jak je znám z cizích nalezišť drahých kovů ještě v 19. stol. Zásada hrubého vytěžení ložiska a jeho opuštění, jakmile bylo třeba většího provozního kapitálu, nové otvírky dalších důlních polí vedle míst ne zcela vyrubaných, placení mezd jen podle produktivity dolů a jejich zadržování během nevýnosných intervalů, tak charakteristické úkazy pro dobu úpadku hornictví v 16. stol., byly hlavními znaky i této počínající etapy středověké industrialisace již od samého počátku. Mnohé z nich byly důvodem i pro nepokoje sociální povahy, některé již koncem 13. stol. snad tak závažné, že Václav II. uznal za potřebné do nového kodexu vložit zákaz »conventiculas et conspirationes« horského lidu, srocujícího se nepochybně pro mzdové otázky. Jinak by nebylo třeba do téhož zákoníku vložit klausuli o nutnosti vyplácení mezd v pravidelných lhůtách.⁴⁵

Bylo tu třeba pevné organisace, aby byla zvládnuta žhavá problematika nových hospodářských útvarů, především zamezeny časové i výrobní ztráty a tedy případný úbytek na výnosu. Horní ustanovení Václava II. ukazují, kolik péče bylo věnováno právě přesnému vymezení pravomoci i povinností horských úředníků. Zejména na urbureřích, jako královských zastupitelských orgánech spočívala váha odpovědnosti za plynulý provoz. Byli jádrem celé správy, centrem dohledu i kontroly horních úředníků, od nichž přijímali přísahy a je vyměňovali při zjištění nepoctivosti. Soudní pravomoc, přímý dozor nad všemi pracemi, péče o dodržování královských horních regulí, snaha o udržení stálé ceny životních potřeb a řada jiných povinností byly úkoly, které jim král ukládal⁴⁶ až do doby, než jejich pravomoc byla během 14. stol. novým úřadem mincmistra zmenšena jen na dozor nad těžbou a řádným odváděním urbury. Urburní písaři s odpovědností za vedení horních register,⁴⁷ perkmistři jako provozní vedoucí, zpravidla volení z těžařů,⁴⁸ horští písaři, strážní, rozdělovači rud a řada dalších tvořili účelnou provozní organizaci, zatím co soudní záležitosti byly svěřeny horskému rychtáři a přísežným.⁴⁹ To byla struktura horského aparátu, jehož přesně vyhraněné dílčí pravomoci působí tak výrazným dojmem v údobí, které pro rámcovou organizaci mělo dosud málo pochopení, neboť hospodářský život si ji jinde ještě nevynucoval.

Nepostrádá zajímavosti všimnout si opět aspoň zběžně společenských změn, které důlní podnikání a Václavův kodex právě v tomto místě vyvolaly. Bylo samozřejmé, že klíčová místa v horní správě získá především podnikající složka, aby jimi — stejně jako provozním kapitálem — ovládla veškerou činnost v horách. Při stávajícím systému nájmu urburních i min-

⁴⁵ CIB, I, str. 310–313; výklad mzdových předpisů srov. Pošvář, l. c. str. 332.

⁴⁶ CIB, kap. IV, str. 272–277.

⁴⁷ CIB, kap. IX, str. 298–300.

⁴⁸ CIB, kap. VIII, str. 288 a n.

⁴⁹ CIB, kap. VI, str. 276–286 a kap. VII, str. 286–289.

covních úřadů tomu ani jinak být nemohlo. Dravost jejich podnikavosti brzy přesáhla lokální rámec Kutné Hory, neboť za přebytky zisku důlní podnikatelé dobývali i dalších výhodných hospodářských posic. Zůstal ne jeden důklad o tom, jak si členové těžce těžbařské rodiny zajišťovali účast na důlních pracích v jiných okrscích zároveň s členstvím v několika horních obcích (na př. Klaricové i j.). Za důlní zisky skupovali pak nejen pozemky v okruhu jednoho města, ale často přešly v jejich držení i rozsáhlé zemské statky s pevnými tvrzemi.⁵⁰ Zejména kutnohorský patriciát obsadil řadu rychtářských úřadů v různých královských městech,⁵¹ i správu královských monopolů.⁵²

Ovládnutí trhů s cennými kovy jim zajistilo i přednostní místo mezi obchodujícím patriciátem. Položky jejich účetních register vykazovaly i příjmy z importního obchodu, zejména z dovozu a kraječství drahých látek. Bohatství jim umožnilo přístup i do státní správy a celá tato dynamická vrstva nabývala postupně významného vlivu v hospodářské politice celého státu. Tento proces probíhal zvláště výrazně ve střediscích důlního podnikání, již dříve v Jihlavě a Německém Brodě, nyní i v Kutné Hoře, kromě celé řady dalších horních míst, jakmile se hornictví rozšířilo i na ostatní území českého státu. S pocitem majetnosti stoupalo i sebevědomí podnikatelských vrstev, takže se nakonec objevují jako mocný soupeřící soused soudobé feudální vrstvy, zprvu v otázkách hospodářských a posléze i politických. Jejich činnost, neobávající se nebezpečí riskantních důlních investic, musila se soudobému pozorovateli jevit nezvyklou. Doba doznívajících rytířství, plná scholastické mystiky, se zdráhavě vyrovnávala s novým způsobem života, vyplněným ziskuchtivou činností. Zejména stoupající sebevědomí kutnohorského patriciátu ve zmatcích prvních let po skonu posledního Přemyslovce se stalo předmětem kritik soudobých kronik.⁵³

Feudální vrstva sledovala z počátku přesun hospodářských sil nepříliš příznivě. Brzy však aspoň některými svými mladšími členy projevila přímý živější zájem o dosud netušené přírodní bohatství neustále v hlubinách země objevované. Stačí tu namátkou připomenout lichtenburskou větev pánů se znamením osterve, která za vysoké zisky ze svých důlních podílů rozšířila již během 13. stol. své panství kolem Německého Brodu, kam přesunula těžiště svého zboží. Obratné využití půjček panovníkovi, jejich zajištění na urbuře, obratná koaliční politika s pražským a kutnohorským měšťanstvem jí dovedla zajistit pevné postavení, možnost rozhodných zásahů do politického dění a připravit královské moci cestu k ústupu z posic hospodářských a nakonec i politických.

⁵⁰ Srov. Š u s t a, České dějiny II/1, Praha 1935, str. 536 a n.

⁵¹ Srov. na př. CIM, II, čís. 105 (budějovická rychta), CIM II, čís. 150 (plzeňská rychta) a j.

⁵² Na př. solní důchody v Budějovicích a Třeboni, srov. CIM II, čís. 235.

⁵³ Viz např. odsudek v Dalimilově kronice, uvedený Š u s t o u, l. c. II/2, str. 47 a n.,

Ve středu tohoto hospodářského, společenského i politického přerodu stála Kutná Hora, stále ještě jen jako rozsáhlá osada, kolem nově otvíraných šachet vzrůstající. V prvních letech svého založení neměla ještě nejen hradeb, ale ani snad dřevěného opevnění. Ku podivu se zdá, že v této době zde nebylo ještě rušivých zásahů zvenčí, aspoň prameny se o vážnějším nebezpečí nezmiňují. Došlo k němu až v době, kdy německý panovník Albrecht pod průhlednou záminkou zneuznání svých revindikačních snah hodlal především na Kutné Hoře ukojit své finanční nároky a zároveň zasáhnout zdroj hospodářského rozkvětu českého státu. Albrechtovo tažení, na podzim r. 1304 směřující do kutnohorského prostoru, přimělo horníky k rychlému zbudování obranných hradeb z dřevěných kůlů, které by však byly stěží zadržely nápor.⁵⁴ Do provisorních hradeb byla tehdy nejspíše zahrnuta jen nejdůležitější část horské obce, prostor strategicky k obraně nejvhodnější. Tak je si možné vysvětlit, že ani do pozdějších hradeb městských nebyla pojata Stará Kutna, za Přemysla Otakara II ještě kvetoucí hornická osada, požívající jihlavských práv, která se nyní ocitla mimo hájený prostor.

Stříbrné hory tehdy ještě agresí unikly, když Albrechtova výprava uvázla ještě daleko od Kutné Hory. Nicméně to byla první vážná výstraha a podnět k úvahám o zajištění trvalejší ochrany, nejen šachet, ale i osady samé, jejíž architektonická tvářnost se začala měnit. Od dosud dřevěných havířských domků se postupně odlišovaly zděné domy těžařů a řemeslníků, vlastně již skutečného patriciátu, jako výraz jejich stoupající majetnosti.

Je zajímavé, že ačkoliv v této době ještě Kutná Hora postrádala jakýchkoliv jmenovitých práv,⁵⁵ přece krátce poté byla již v listinách oficiálně nazývána městem.⁵⁶ Prvního městského odznaku — pečeti — dostalo se jí nejdříve r. 1307. Zřejmě pod dojmem válečného neklidu pokládal král Jindřich Korutanský za nutné zajištění Kutné Hory a povolil jí užívání této insignie královských měst a důsledků z toho plynoucích. Symbolika v pečeti charakterisovala hospodářskou činnost města: v poli, zdobeném ratolestmi, byla na sebe kolmo položena hornická kladívka, mezi nimi erb dvouocasého lva, vpravo nakloněného, s helmem a klenotem v podobě složeného orlího křídla na rohu štítu. Pečeť nesla legendu: *Sigillum iudicis et iuratorum in Chutta*.⁵⁷

⁵⁴ Š í m e k, l. c. str. 12.

⁵⁵ S výjimkou jihlavských práv, které si Kutná Hora již dříve získala v částečném opise. Není vyloučeno, že některé články mohly být Václavem II potvrzeny; pramenné doklady k tomu však chybějí. Že užívání jihlavských práv bylo vžité, svědčí skutečnost, že si Kutná Hora ještě během 15. stol. několikrát vyžádala opisy z Jihlavy. R. 1507 znovu potvrdil Vladislav Jagelonec Kutné Hoře základní jihlavské svobody; srov. CIM, II, čís. 593. Jejím prostřednictvím byly pak zveřejňovány i do jiných horních míst; srov. na př. J. A. T o m a s c h e k, *Der Oberhof Iglau in Mähren*, Innsbruck 1868, str. 7.

⁵⁶ Reg. II, čís. 2823: »... in civitate et Monte Cuttno...«.

⁵⁷ N u h l í č e k, l. c. str. 19 se pokusil z formy kutnohorské pečeti usuzovat, že pečetidlo bylo ryto ještě za života Václava II, někdy kolem r. 1300. Autor mimo jiné uváděl, že výzdoba srdcovitými lističky, užitá v kutnohorské pečeti, je typická pro klenot Václava II (jako doklad činí srovnání s výzdobou na barevném obraze Václava II

Stala-li se Kutná Hora v tomto údobí královským městem,⁵⁸ byly příčiny jejího povýšení stejně mimořádného významu, jako ostatně i její samotný vznik. Vlastními silami postavené hradby v údobí válečného nebezpečí a městský znak, udělený nejspíše za válečné zásluhy i jako uznání hospodářského významu, byly dosud jedinými odznaky tohoto města. Nebylo pravděpodobně žádných jiných královských nadání, snad proto, že jihlavská ustanovení, jimiž se Kutná Hora řídila, se zdála postačující.⁵⁹ S udělením městského znaku zároveň Kutná Hora zpevnila své hradby a nahradila původní zatímni obranné valy pevnější konstrukcí, nikoliv již náhodnou, ale přesně rozměřenou. Stalo se tak nejspíše v letech 1308—1310 a současně v této době bylo provedeno i podrobnější vymezení městské půdy uvnitř hradeb, která pak nadále zůstávala téměř beze změny.⁶⁰

Skutečnost nedostatku městských výsad pro Kutnou Horu zavdávala v starší literatuře příčinu k dohadům nejrůznějšího druhu. Jednak byla Kutná Hora pokládána za plnoprávné královské město již od počátku 14. století,⁶¹ jindy byly hledány důvody pro tvrzení, že i nadále zůstávala jen mons, nikoliv civitas. Byly uváděny nedoložené domněnky o žárlivé aktivitě kolínského a čáslavského patriciátu, který se bránil přeměně Kutné Hory v královské město; dokonce i kutnohorský patriciát, jenž měl zajištěna členství i v jiných městech, si údajně neměl přát vzniku městského útvaru.⁶² Proti všem těmto dohadům je naopak nutno zdůraznit, že vzhledem, insigniemi a především hospodářským i politickým významem byla Kutná Hora již od r. 1307, nesporně královským městem. Pokud se výsad týče, zůstal stav ještě v samých počátcích. Je třeba si tu uvědomit, že právní i hospodářské postavení

v heidelberském rukopise). Tato analogická argumentace je naprosto chybná. Stačí si totiž všimnout podrobněji obdobné výzdoby na pečetích soudobé šlechty, královských měst a měšťanů, např. pečetí Oldřicha z Lichtenburka z r. 1310 (srov. Frant. Beneš, Pečetí české šlechty, VIII, seš. 1, Praha 1937), pečetí města Chebu z r. 1403, Kladska z r. 1350, Jaroměře z r. 1350, Českých Budějovic z r. 1405 a j. (srov. tabulky u Vojtíška, O pečetech a erbech měst pražských a jiných českých, Praha 1928). Spíše se tu vnucuje analogie kutnohorské pečetí s pozdější pečetí kutnohorského měšťana Štěpána Pirknera, známá z r. 1324, a to jak výzdobou ratolestmi (která je zde bohatší), tak i tvarem a sklonem štítku s březovými větévkami; srov. Beneš, Pečetí měšťanů, seš. 1, Praha 1937. Nepochybně nelze tuto nejstarší kutnohorskou pečeť datovat dále než právě k r. 1307.

⁵⁸ Šusta, l. c. II/2, str. 29 uvádí za vlády krále Rudolfa pro kutnohorskou rychtu v r. 1307 Jenslína z Rosenthalu, znovu pak v r. 1308.

⁵⁹ Šimek, l. c. str. 13 předpokládá, že Jindřich Korutanský udělil Kutné Hoře jisté výsady, které král Jan později zrušil, jako to učinil v Praze. Tato domněnka ovšem není nijak doložena.

⁶⁰ Srov. úmluvu z r. 1339, kterou byl ukončen spor kláštera sedleckého s pražskou kapitulou o hranice vsi Pněvic u Kutné Hory a o podílu obou stran na kutnohorské urbuře (srov. Reg. IV, čís. 610 a 636), z níž Čelakovský, Klášter sedlecký, str. 27 dedukoval tři možné termíny pro definitivní stavbu hradeb; 1306—1307, 1308—1310 a 1310—1315. Jejich postavení již na konci prvního decenia 14. stol. se zdá z historického sledu nejlogičtější.

⁶¹ Vojtíšek, O pečetech a erbech, str. 35.

⁶² Naposledy Kořan, l. c. str. 5.

baňských měst této doby, Kutné Hory pak především, bylo zcela výjimečné a nelze je měřit plně formami, obvyklými u ostatních královských měst. Jestliže si nehornická města zajišťovala hospodářské výhody formou královských výsad, Kutné Hoře nebylo třeba domáhat se toho, co k svému rozvoji nutně nepotřebovala, měla-li a priori svůj základní charakter určen hornictvím, jež bylo hlavní osou i vší další hospodářské městské činnosti. Neměla-li tedy Kutná Hora ještě na počátku 14. stol. privilegií obdobných ostatním královským městům, lze předpokládat, že si jich sama nevyžadovala.

Na pohled prostý městský rámec Kutné Hory byl přerůstán neutuchající hospodářskou podnikavostí i politickou aktivitou kutnohorského patriciátu, tak výrazně se projevující zejména v zápasech o trůn českých panovníků mezi stranou habsburskou a korutanskou. Barvité osudy obou městských politických stran krátce po skonu posledního Přemyslovce — habsburské straně oddaných Ruthardovců a zastánců korutanských zájmů Pirknerů⁶³ a jejich styky se stejně orientovanou šlechtou a pražským patriciátem, ukazují na bohatou členitost městského života. Potvrzují, že si Kutná Hora krátce po svém vzniku získala důležitou pozici v zemi. Dějiny království se již utvářely nejen v Praze a na různých bojištích, ale v posledních letech mnohdy právě v Kutné Hoře počínaly a končily epizody, významné pro celý vývoj českého státu. Postupně se stávala páteří hospodářského života země a ohniskem, k němuž se často upínal politický zájem celého království.

Zejména kolem její urbury se rozproudil živý zájem soudobých financierů, již od posledních let přemyslovské vlády půjčkami úzce spjatých s prosperitou královské politiky. Jejich zajištění na urbuře bylo nejpevnější zárukou. Kutnohorský desátek mohl být panovníkům jednou z bohatých rezerv, kdyby jej jejich expansivní politika nebyla nakonec téměř přetížila. Zajímavým dokladem toho je předsmrtné přiznání Václava II k přemíře dluhů, zatěžující z největší části právě kutnohorské výnosy.⁶⁴ Bylo smutnou bilancí královského důchodu v období, v němž objev stříbra tak převratně urychlil změnu dosud jednoduché agrární struktury země.⁶⁵

⁶³ Podrobnější zpracování účasti městského živlu na osudech českého království srov. Šusta, l. c. II/2, pro dobový kolorit Zbraslavskou kroniku, kap. 87, vyd. Václava Novotného, Praha 1904, str. 200.

⁶⁴ Zbraslavská kronika, kap. 74, str. 162 cit. vyd.

⁶⁵ Jasný příklad sestupu královské finanční moci poskytuje listina z 6. 4. 1308, již Jindřich Korutanský přikl biskupu Janu z Dražic a jeho nástupcům na věčné časy plný desátek z kutnohorské mince a z urburních zisků ze všech dolů v Čechách. Přitom biskup nabýval práva sledovat vlastními výběřčími řádné plnění této výsady a týdně si vybírat svůj podíl na dolování. Tato listina je jedním z řady příkladů, které charakterisují oslabení panovnické moci. Jiným důkazem o otevřeném a nezakrývaném dělení panovnických důchodů je listina téhož biskupa, obsahující příslib pánu z Lipé, že za pomoc poskytnutou při vydání tohoto privilegia bude jemu i jeho potomkům na věčné časy vypláceno ročně 200 hřiven stříbra, které mělo pocházet z urbury; srov. Šusta, l. c. II/2, str. 19. — Z jiných příkladů srov. účet Jindřicha z Lipé po upevnění moci krále Jana na 10.320 hřiven osobních výdajů, jejichž velká část byla kryta kutnohorskou

Kromě urbury ovšem i mincovní regál a důchody z královské mincovny, r. 1300 pro podchycení stříbra v Kutné Hoře založené, se staly lákavým cílem šlechtických i měšťanských podnikatelů⁶⁶ orientujících se v procesu, který země přechodem od naturálního hospodářství k peněžnímu prodělávala. Snadnost finančních zisků přiváděla drobnější měšťanstvo z menších měst především do Kutné Hory, v níž neustále probíhal zápas o zajištění výnosných možností, jež poskytovaly nájmy mincovních a horních úřadů.⁶⁷ Vzhledem k četným královským závazkům vyrůstaly právě tyto kutnohorské úřady i v hlavní výkonné orgány královské komory, neboť jim přibyla nutnost plnění závazků, českými panovníky na ně z velké části přesouvaných. Tolik jen ve zkratce o širších souvislostech, aby jasněji vynikl společenský vývoj vyvolaný důlní činností, uprostřed níž krystalisuje městský útvar kutnohorský.

Během několika příštích let docházelo v něm k vnitřním přeměnám. Jestliže ještě krátce před počátkem vlády Jana Lucemburského vydával nálezy ve všech kutnohorských záležitostech královský urbureř, brzy poté — snad místy již před r. 1310 — docházelo k postupnému přesunu částí jeho pravomocí na královské rychtáře a přísežné,⁶⁸ nejprve ještě za jeho spoluúčasti a později bezvýhradně. Instituce městské správy totiž nejspíše podle vzoru Starého města Pražského postupně nabývaly na výkonné síle. Vlastní správu města na počátku druhého decenia 14. stol. stále ještě vykonával urbureř, ale vedle něho již figuroval královský rychtář a 18 přísežných.⁶⁹ Není vyloučeno, že část tohoto kolegia se mohla speciálně zabývat buď řešením městských záležitostí, jiná snad volena převážně z důlních podnikatelů či úředníků — mohla i přisedat při některých závažných jednáních horního soudu.⁷⁰ Z vydaných listin ovšem toto funkční rozdělení není zcela patrné, neboť horští konšelé nebývali v záhlaví písemností nijak zvlášť odlišováni.⁷¹

urburou (srov. Š u s t a, l. c. II/2 str. 100), či zatížení urbury vdovskými důchody a zahraničními pohledávkami. Král Jan na př. upsál královně Elišce na kutnohorské urbuře důchod 6000 hřiven, královně Alžbětě 12.000 hřiven, opatu Heidenrikovi 4000 hřiven, biskupu trevírskému 12.000 hřiven (Reg. III, čís. 134), Petru Aspeltovi 24.000 hřiven (Š i m e k, l. c. str. 13). Výnosem z kutnohorské urbury a mincovny se nejen zajišťovaly i cizí půjčky, ale byl to fond, z něhož se kromě důchodů královen proplácela téměř všechna mimořádná vydání; srov. na př. zajištění důchodu královně Elišce v letech 1319–23 (Reg. III, čís. 502, 695, 927), splatnost pohledávek brněnských měšťanů v r. 1323 (Reg. III, čís. 912) a pod.

⁶⁶ Srov. sankce proti protiprávnímu skupování stříbra již v listině z 5. 10. 1307 (CIM, II, čís. 83).

⁶⁷ Viz např. zajištění kutnohorského šrotéřského úřadu třemi měšťany Starého města Pražského v r. 1309 (CIM, II, čís. 88).

⁶⁸ Na př. 28. 6. 1311 urbureř Michael spolu s rychtářem a přísežnými povolují prodej podílu na dole Vinea u Kutné Hory, srov. Reg. III, čís. 31.

⁶⁹ Ještě v r. 1311, viz cit. Reg. u předchozí pozn.

⁷⁰ Též K o ř a n, l. c. str. 6, bez dokladu.

⁷¹ Na jejich funkční působnost lze snad soudit podle příjmení, na př. Nicolaus Hutreiter, Gerhardus Stollenheur, Haymanus Eylower a pod., lišících se od jmen ostatních přísežných, na př. Pylo institor, Sigfridus faber, Hertlinus carnifex a pod., v cit. Reg. u pozn. 68. Tato otázka však zatím zůstává otevřena.

Tento růst městské samosprávy probíhal postupně i v dalších letech a byl potvrzen listinou Jana Lucemburského z r. 1318, již byl vymezen charakter Kutné Hory jako královského města. Již byla prohlášena její nezcizitelnost od koruny ve formě jakékoliv zástavy, zásada dosud platná jen pro Staré město Pražské a po Kutné Hoře od r. 1318 též pro Hradec Králové.⁷² Toto privilegium svým obsahem znamenalo uznání neobyčejného významu Kutné Hory pro českou korunu a právem ji postavilo mezi nejvýznamnější královská města.

Po vydání tohoto privilegia se postupně kutnohorská správa přesněji specifikovala. Zásadnější změna se projevuje v pramenech zhruba od r. 1327. V té době vystupují do popředí dva magistri iuratorum, kteří se pravděpodobně po čtyřech týdnech ve funkci střídali.⁷³ Jejich jména byla napříště v listinách uváděna za jménem královského rychtáře, nálezy pak proklamovány z rozhodnutí jeho, šepmistrů a přísežných. Celý tento správní útvar rozhodoval i o horních záležitostech, které dříve vyžadovaly souhlasu urbureřova, pod jehož jménem bývaly listiny v podobných záležitostech vydávány, zejména v tržních otázkách, např. prodej dolů či důlních podílů, rozepře horníků a pod.⁷⁴

K potvrzení této skutečnosti zbývalo již jen vydání královského privilegia, jež by městskou pravomoc definitivně vymezilo. K němu skutečně došlo již krátce poté — r. 1329.⁷⁵ Jím byla Kutná Hora vyňata z pravomoci královského podkomořího,⁷⁶ poprava přiřčena pouze městským kmetům, čímž byla jejich pravomoc podstatně rozšířena. Konšelskému kolegiu bylo zaručeno i běžné právo na konci funkčního období jmenovat své nástupce a potvrzeno, že do jejich výkonu nesmí nadále žádný z královských úředníků zasahovat. Toto privilegium, které bylo nepochybně motivováno i úsluhou Kutné Hory svému neustále zadluženému panovníkovi, podle německobrodské listiny z r. 1278 přesněji specifikovalo i soudní praxi,⁷⁷ zejména v otázkách postupu trestního řízení proti uprchlým provinilcům, a výslovně osvobodilo statky, které měšťané nebo horníci koupí nabyli nebo nabudou, od berní a různých platů do královské komory. Tato listina městských svobod se dotkla i horní správy a povolila důlním podnikatelům výslovně dosazovat i sesazovat úředníky nad horami, zvláště perkmistry, královskému urbureři pouze skládající přísahu, důlní dozorce, tesaře, písaře a hutníky. I zde tedy byla provedena změna; podle zákoníku Václava II. mohl být sice již dříve perkmistr volen

⁷² CIM, II, čís. 103; srov. též privilegium pro Hradec Králové, Reg. III, čís. 470.

⁷³ Srov. Š i m e k, l. c. str. 13.

⁷⁴ Srov. na př. Reg. III, čís. 1400.

⁷⁵ CIM, II, čís. 153; též Reg. III, čís. 1515.

⁷⁶ CIM, II, str. 263.

⁷⁷ Č e l a k o v s k ý v CIM, II, cit. str. 263 připomněl podobnost těchto klausulí v kutnohorském privilegiu s prvním článkem jihlavské listiny z r. 1249, a s 53. článkem německobrodského privilegia z r. 1278.

těžari,⁷⁸ ovšem další báňští úředníci bývali jmenováni urburéřem.⁷⁹ Je to jeden z dokladů, jak se těžisko královské správy již přesouvalo do rukou podnikatelských vrstev.

Přesněji vymezené postavení Kutné Hory nesmělo však vyvolat porušení dosavadní rovnováhy v této oblasti, zejména nemělo být na újmu práv kláštera sedleckého. Pro větší jistotu si klášter již krátce po vydání tohoto privilegia vyžádal nové královské zdůraznění duchovenské jurisdikce nad klášterními poddanými, která pak byla zaručena listinou z r. 1331 klášteru vydanou.⁸⁰ Ji bylo potvrzeno zachování statu quo v tomto prostoru a obsahovalo ujištění, že kutnohorské privilegium z r. 1329 neporušuje zásady klášterní jurisdikce.

Zpětným pohledem na krátký, ale hospodářsky neobyčejně rychlý vývoj Kutné Hory lze privilegium z r. 1329 pokládat za mezník v jejích dějinách. Jím byl definitivně ukončen přerod Kutné Hory — mons v plnoprávnou civitas, která byla pevně včleněna do místní i zemské právní struktury.

Zbývá tedy již jen stručně načrtnout vnitřní vývoj městské samosprávy v Kutné Hoře po tomto roce, který je i závěrem této drobné úvahy. V následujících letech bylo provedeno pevnější spojení mezi horskou a městskou správou. Tato skutečnost se projevila zejména v tom, že při vyhlašování nálezů po boku královského rychtáře stáli vždy oba magistri iuratorum, z nichž jeden byl reprezentantem obce městské, druhý pak horské.⁸¹ Toto kolegium činilo rozhodnutí ve všech otázkách městské i horské správy, řídilo chod řemesel i obchodu,⁸² vyřizovalo i závažné kupní záležitosti, např. změnu v držbě dolů nebo důlních podílů,⁸³ a vykonávalo i pravomoc soudní.⁸⁴ K jejich právům i povinnostem náležela i správa obecních důchodů a vybírání berní.⁸⁵ Pravomoc rychtáře byla v této době ještě ustálenější než konšelských purkmistrů,⁸⁶ ve vykonávání úřadu se střídajících. I zde se však brzy projevily první náznaky přesnějšího rozlišení radní pravomoci od rychtářské, zatím ovšem se sporadicky projevující ve vydávání listin jen pod jménem konšelských purkmistrů.⁸⁷ Vcelku se tedy městská správa kutnohorská zjednodušovala, i když snad autonomie horského soudu in causis parvis zůstávala

⁷⁸ CIB, kap. VIII, §§ 2 a 5, str. 288 a n.

⁷⁹ CIB, kap. X, § 1, str. 300 a n. Důlní dozorce a tesaře jmenoval urburéř (l. c. kap. XII, § 2, str. 304 a n.).

⁸⁰ Reg. III, čís. 1798.

⁸¹ Š i m e k, l. c. str. 13.

⁸² Reg. IV, čís. 627.

⁸³ Reg. III, čís. 31 a 1400, Reg. IV, čís. 1430.

⁸⁴ Reg. III, čís. 186, 953, 1954, Reg. IV, čís. 779, 2040 a 2070.

⁸⁵ CIM, II, čís. 242.

⁸⁶ Obdobně v Praze, srov. Č e l a k o v s k ý, O vývoji středověkého radního zřízení v městech Pražských, Praha 1921, str. 10.

⁸⁷ Reg. IV, čís. 2040 i j.

i nadále respektována. Urburěřova pravomoc, kdysi převládající, byla stlačena na královský dozor při urbuře a povinnosti, z toho při horním úřadě a horském soudě vyplývající.

Tolik k právní i společenské problematice tohoto významného báňského střediska, které se zrodilo uprostřed kolonizační doby. Jeho vývoj plný zajímavých peripetií, z nichž mnohé pro nedostatek pramenů zůstávají provždy utajeny, poskytuje i průhled do právní situace českého státu 13. stol. Kutná Hora je jedním z cenných dokladů, jak právní forma byla odrazem změn, jež v této době byly průvodním znakem hospodářského přerodu. Proti ostatním královským městům, vybaveným od počátku základními statuty a výsadami, stojí prostý právní útvar kutnohorský, i bez jmenovitých nadání převyšující soudobá města hospodářskou činností, již otrásl hospodářským systémem i myšlením českého středověkého člověka. Je jedním z významných dokladů, jak hospodářské síly si dovedly vynutit konvenující právní ustanovení. Podrobná srovnávací studie z právních dějin českých měst 13. a 14. stol., královských i poddanských, by k podpoře této skutečnosti nepochybně mohla přinést další potvrzující doklady, ne-li jinde, aspoň pro místa, v nichž se v této době koncentroval středověký báňský průmysl. Výklad městského zřízení by tím mohl být přesněji specifikován.

ZUR ÄLTESTEN RECHTSGESCHICHTE VON KUTNÁ HORA (KUTTENBERG)

Jiří Majer

Mitten in der Kolonisierungsperiode des 13. Jahrhunderts entsteht am Rande des Erzreviers von Jihlava (Iglau) — Nемеcký Brod (Deutschbrod) das neue Bergbauzentrum Kutná Hora. Sein Entstehen und seine Entwicklung bieten manchen interessanten Beleg über die Schaffung von Rechtsnormen als dem Reflex der ökonomischen Entwicklung zu einer Zeit, da durch die Umwandlung der Naturalwirtschaft in eine Geldwirtschaft sich die gesamte wirtschaftliche Orientierung des Böhmisches Staates ändert.

Im wesentlichen kann man in seiner Stadtgeschichte zwei Hauptetappen unterscheiden. Während der ersten Periode, die ihre Wurzeln in der Mitte des 13. Jahrhunderts hat, entstehen bei den Schächten im Berggebiet kleine Bergmannssiedlungen, die von den Privilegien des Iglauer Bergrechtes Gebrauch machen, namentlich von der allgemeinen Schürfreiheit und der Autonomie der niederen Jurisdiktion. Die Förderinteressen der beiden nächsten königlichen Städte, Kolín und Čáslav, ursprünglich nach dem Magdeburger Recht gegründet, zu denen schon anfangs der zweiten Hälfte des 13. Jahrhunderts auch die Iglauer Stadtrechte hinzukamen, erzwangen die Verwaltung auch der höheren Jurisdiktion über das gesamte Erzrevier. Nach langdauernden Wirtschafts-

und Kompetenzstreitigkeiten erlangte schließlich durch ein Übereinkommen im Jahre 1289 die höhere Rechtsgewalt über das Berggebiet und über die darin befindlichen Ansiedlungen die Stadt Kolín, welche kapitalmäßig in den örtlichen Gruben stärker vertreten war. Diese organisatorische Provisorium hatte seine Geltung nur solange, als Kutná Hora bloß »mons«, aber noch nicht »civitas« war. Schon in den neunziger Jahren des 13. Jahrhunderts begannen sich in der Berggemeinde Bestrebungen nach der Unabhängigkeit in Verwaltung und Gerichtsbarkeit von den beiden Städten durch das Bemühen um die Errichtung von Selbstverwaltungsinstitutionen zu äußern. Den Beginn dieses Prozesses, durch den sich die Anzeichen der späteren Stadtordnung kundtun, muß man in der umfangreichen Rechtsgewalt des Amtes des königlichen Urburarius suchen, der im Jahre 1291 in den Urkunden zum ersten Male in Kutná Hora genannt wird. Dieser Beamte entwickelte schon von Anfang an eine aktive Tätigkeit auch gegen die Grundobrigkeiten, auf deren Grundbesitz geschürft wurde, namentlich gegen das Zisterzienserstift in Sedlec, und das in einem solchen Maße, daß der Landesherr im Jahre 1299 neuerlich durch ein Exemptionsprivileg dem Kloster die Eigentumsrechte und auch die Jurisdiktion über die eigenen Untertanen verbürgen mußte.

Die zweite Periode der Rechtsentwicklung von Kutná Hora beginnt gleich zu Anfang des 14. Jahrhunderts, nach Erlassung des Berggesetzbuches Wenzels II., durch das sich zwar an der Entwicklung der Stadtordnung nichts änderte, dafür aber die Rechtsbefugnis des Bergamtes und Gerichts spezifiziert wurde, und namentlich die des Urburarius, welcher zu dieser Zeit *via facti* tatsächlich die Rechtsgewalt eines königlichen Richters ausübt. Zur ersten Änderung kam es im Jahre 1304, als in Befürchtung vor dem kriegerischen Einfall König Albrechts der Hauptkern der Kuttenberger Siedlungen durch provisorische Mauern verschanzt wurde, und nach einem neuen Kriegszug Albrechts im Jahre 1307 erhielt Kutná Hora schon das erste Insignium der königlichen Städte — das Siegel und seither wurde es Stadt genannt. Kurz darauf wurden definitive Stadtmauern errichtet und die Spezifizierung des Stadtareals durchgeführt. Nichtsdestoweniger waren bloß Siegel und Stadtmauern die einzigen Merkmale dieser Stadt, welche jedweder namentlicher Dotation entbehrte und sich nur nach den Grundsätzen des Iglauer Rechtes richtete, nach einer am Anfang des 14. Jahrhunderts verfertigten nicht ganz vollständigen Abschrift. Die Verwaltungs- und Gerichtsrechtsgewalt übte noch im ersten Jahrzehnt dieses Jahrhunderts der königliche Urburarius aus, zugleich mit dem königlichen Richter und 18 Geschworenen. Erst von da an kristallisierte sich allmählich die Autonomie der Stadtorgane heraus. Durch seine wirtschaftliche Bedeutung überragte aber diese Stadt schon damals alle übrigen königlichen Städte zu dieser Zeit, und namentlich politisch wurde sie zu einem bedeutenden Exponenten im Böhmischem Staate.

Das erste Privilegium erlangte Kutná Hora erst im Jahre 1318, durch welches ihm seine Unveräußerlichkeit von der königlichen Krone verbürgt wurde, ein Vorrecht, welches zu jener Zeit bloß Prag und nachher Hradec Králové (Königgrätz) zukam. Inhaltsreicher war schon das königliche Privilegium aus dem Jahre 1329, welches genau die Verwaltungs-, Gerichts- und Exekutivbefugnis der autonomen Stadtinstitutionen festlegte und der Stadt auch eine Reihe von Vorrechten für die Bergunternehmen verbürgte. Da erst war Kutná Hora eine vollberechtigte königliche Stadt. Der Stadtrichter und das Schöffengericht übernahmen endgültig die Verwaltung der Angelegenheiten der Stadt und der Bergwerke, die Rechtsbefugnis des Urburarius wurde wieder auf die ursprüngliche Funktion des Schutzes der königlichen Regalinteressen beschränkt und schließlich fortschreitend durch das Amt des königlichen Münzmeisters in den Schatten gestellt. In den folgenden Jahren kam es zu einer festeren Verbindung der Stadt- und Berggemeinde und durch die Erlassung eines Spezifizierungsprivilegs an das Kloster Sedlec im Jahre 1331 wurde Kutná Hora dauernd in die Orts- und Landesrechtsstruktur eingegliedert.